

نظری بر دو فهرست تازه انتشار

علی صدراپی خویی

که به نظر می‌رسد در صورت الحاق، به استفاده بیشتر از فهرست کمک می‌کرد.

ب. مرکز با تلاش و جدیت فراوان از کتابخانه‌های متعدد عمومی و خصوصی داخل و خارج کشور اقدام به تهیه عکس نموده که عمده توجه به تهیه عکس از کتابخانه‌های خصوصی بوده که با توجه به عدم دسترسی محققان به این نوع کتابها، تعداد زیادی از این نسخه‌ها در این مرکز در دسترس محققان قرار گرفته و برای اولین بار در این فهرست معرفی می‌گردد. برای نمودن دامنه فعالیت مرکز در این زمینه نام کتابخانه‌هایی که از نسخه‌های خطی آنها عکس تهیه شده و در این فهرست معرفی گردیده درج می‌شود.

کتابخانه‌های عمومی

- کتابخانه دارالعلم نبوی دزفول
- کتابخانه مسجد اعظم قم
- کتابخانه راغب پاشا ترکیه
- کتابخانه حراجی اوغلو ترکیه
- کتابخانه احمد ثالث استانبول
- کتابخانه مسجد چهل ستون زنجان
- کتابخانه مسجد گوهرشاد مشهد
- کتابخانه ملی ملک تهران
- کتابخانه آستانه حضرت معصومه قم
- کتابخانه دانشکده الهیات تهران
- کتابخانه مدرسه نمازی خوی
- کتابخانه مدرسه فیضیه قم
- کتابخانه امامزاده هلال آران کاشان
- کتابخانه فاضل خوانسار
- کتابخانه مدرسه نواب مشهد

۱. فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی-قم؛ ج اول؛ زیر نظر سید احمد حسینی اشکوری؛ نگارش سید جعفر حسینی اشکوری و سید صادق حسینی اشکوری؛ قم؛ ۱۳۷۷ ش.

مرکز احیاء میراث اسلامی یکی از مؤسسات فرهنگی وابسته به دفتر حضرت آیت الله العظمی حاج سید علی سیستانی است. این مرکز در چهاربخش فعالیت دارد: ۱. بخش عکس نسخه‌های خطی - که هدف اصلی تأسیس این مرکز می‌باشد- و براین اساس مرکز بیشترین کوشش خود را در فراهم آوردن عکس از نسخه‌های خطی مورد نظر از کتابخانه‌های داخل و خارج کشور می‌نماید. ۲. بخش نسخه‌های خطی که هدف آن خرید و نگهداری نسخه‌های خطی است. ۳. بخش کتابهای چاپ سنگی که هدف آن تهیه کتابهای چاپ سنگی و نگهداری آنها می‌باشد. ۴. بخش کتابخانه عمومی که برای ارائه خدمات از سه بخش یاد شده برای محققین، در نظر گرفته شده و در آن منابع مهم دانشهای اسلامی نیز فراهم شده است.

اینک جلد اول از نسخه‌های عکسی این مرکز به همت استاد ارجمند سید احمد حسینی اشکوری منتشر گردیده که حاوی معرفی چهارصد نسخه عکسی است. در معرفی این فهرست، مطالب ذیل قابل توجه است:

الف. شیوه نگارش فهرست: سبک این فهرست مانند سایر فهرس نگارش شده توسط استاد اشکوری دارای معرفی نسخه‌ها به ترتیب شماره مسلسل نسخه‌ها و فهرست عنوان کتابها در پایان فهرست است، ولی تغییری که در این فهرست مشاهده می‌شود، ذکر مصادر و مآخذ در پایان معرفی کتابها و همچنین ذکر توضیحاتی در پاورقی درباره چاپ کتابها و تعداد آنها می‌باشد که اهمیت این فهرست را بیشتر نموده است. ولی در پایان آن، عکس نسخه‌های مهم که معمولاً در پایان سایر فهرس ضمیمه می‌شد، ضمیمه نشده

کتابخانه چستربیتی - ابراند

کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد

کتابخانه حضرت آیت الله مرعشی (ره) قم

کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

کتابخانه مؤسسه آل البيت (ع) قم

کتابخانه آکادمی لینیچی رم

کتابخانه بین المللی پاریس

کتابخانه دانشگاه پرینستون آمریکا

کتابخانه دولت علیه ایران

کتابخانه وزیری یزد

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

کتابخانه الاحقاف، تریم-یمن

کتابخانه های شخصی

کتابخانه باریک بین - قزوین

کتابخانه قاضی محمد الحجی - یمن

کتابخانه سید محمد نبوی - دزفول

کتابخانه ناصر به لکهنو- هند

کتابخانه سید بدرالدین حوثی- یمن

کتابخانه سید مهدی روحانی- قم

کتابخانه سید عزالدین حسینی- زنجان

کتابخانه سید علی عدنانی- خرمشهر

کتابخانه سید مهدی موسوی قزوینی معروف به کشوان- کویت

کتابخانه فخرالدین نصیری- تهران

کتابخانه شیخ حسن شریعتی- قم

کتابخانه مجد العلماء- اصفهان

کتابخانه شیخ محیی الدین مامقانی- قم

کتابخانه سید محمد حجت کوهکمری- قم

کتابخانه سید حسین حسینی بدلاء- قم

کتابخانه سید احمد حسینی اشکوری- قم

کتابخانه محمد حسن فاضلی- تهران

کتابخانه سید مرتضی نجومی- کرمانشاه

کتابخانه جلیلی- ترکیه

کتابخانه سید محمد علی روضاتی- اصفهان

کتابخانه سید احمد روضاتی- اصفهان

ج. نگارنده را در تورق این فهرست چند مطلب به نظر رسید که

شاید خالی از فایده نباشد:

۱. در صفحه ۵۰ این فهرست ذیل شماره ۳۶ نسخه ای با عنوان

کتابی در تاریخ معرفی شده است. در این رابطه باید عرض شود که

این کتاب تاریخ راقم سمرقندی معروف به تاریخ کثیره تألیف سید

شرف الدین شریف راقم سمرقندی است. اصل این نسخه به کتابخانه

مجلس شورای اسلامی انتقال یافته و به

شماره ۱۴۴۲۹ در آن کتابخانه موجود و در

فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس

شورای اسلامی ج ۳۸، ص ۵۶۷-۵۶۸

معرفی شده است.

۲. در صفحه ۴۴۱ این فهرست

مجموعه ای ذیل شماره ۳۸۴ معرفی

گردیده که دومین کتاب این مجموعه

تهذیب المذهب ملا محمد یحیی بن محمد

شفیع قزوینی است. محمد یحیی بن محمد

شفیع بن فتح الله واعظ قزوینی از ادیبان و

لغت شناسان معروف شیعی در قرن دوازدهم

هجری است. اثر معروف در لغت ترجمان

اللغة شرح فارسی قاموس اللغة فیروزآبادی است که بارها در ایران

به چاپ رسیده است. یکی دیگر از آثار وی در لغت همین کتاب

مهذب التهذیب است. نسخه حاضر که اصل آن در کتابخانه مدرسه

نمازی خوی محفوظ می باشد، نسخه منحصر شناخته شده آن است

و جا دارد که فاضلی، همت به تحقیق و انتشار آن کند. اثر دیگر وی

الجموع و المصادر است که در الذریعه جلد ۵، رقم ۶۱۷ معرفی

شده است. خاندان وی در قزوین از خاندانهای علمی بوده و آثاری از

خود بر جای گذارده اند. قبر وی تا نیمه اول قرن چهاردهم در قزوین

موجود بوده که متأسفانه بر اثر بی توجهی دیگر نشانه ای از آن نیست.

سید محمد صدرالصدوری قزوینی متخلص به پاک در کتاب شرح

الصدور فی حقایق الامور درباره مقبره و بارگاه وی چنین می نویسد:

«... از جناب سید، وقت برای ملاقات خواستم، وقت داد. رفتم

خانه اش جنب خیابان شوسه جدید راه قزوین به تهران که آن اوقات

باقرخان آبدار امین السلطان به امر ناصرالدین شاه مشغول ساختن

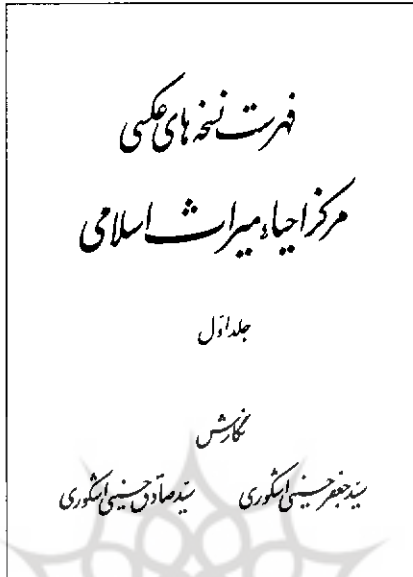
و کشیدن بود. خانه سید مشارالیه در جنب مقبره مرحوم شارح

قاموس اللغة محمد یحیی بن محمد شفیع قزوینی بود که فعلاً مقبره

و سرداب آن مرد بزرگ خراب و سنگ مزار او را هم برده اند و روی او

مکتب خانه سرگذری اطفال شده، نشستم...»

۳. در ص ۶۴ فهرست ذیل شماره ۵۰ رساله ای در اخلاق از

ابوالقاسم حسین بن محمد بن مفضل، راغب اصفهانی (متوفای ۵۰۲ هـ) معرفی شده است. از راغب اصفهانی دو کتاب در اخلاق یا اسامی الذریعة الی مکارم الشریعة و تفصیل النشائین و تحصیل السعادتین منتشر گردیده و رساله حاضر، غیر از آن دو کتاب می باشد و در این صورت تحقیق و نشر آن دارای اهمیت است.

۴. در ص ۴۷ ذیل رقم ۳۳ نثر اللالی امین الاسلام طبرسی معرفی شده، البته در مورد تعیین دقیق مؤلف این کتاب که طبرسی است یا راوندی، تاکنون تحقیق جدی صورت نگرفته است. در هر صورت نسخه ای که عکس آن در این فهرست معرفی شده متعلق به کتابخانه چستربیتی ایرلند می باشد. این نسخه به دست خطاط نامی یاقوت مستعصمی در ذی القعدة ۶۹۱ تحریر شده و جا دارد برای معرفی تراث کهن شیعی به صورت عکسی منتشر گردد. لازم به ذکر است که نسخه ای از صحیفه سجادیه نیز به خط یاقوت در کتابخانه سلطنتی سابق موجود بوده که در فهرست کتب دینی آن کتابخانه معرفی گردیده، این نسخه نیز شایسته انتشار به صورت عکسی می باشد.

۲. فهرست نسخه های خطی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج اول؛ احمد منزوی؛ قطع وزیری بزرگ؛ ۴۷۸ صفحه؛ تهران؛ مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی؛ ۱۳۷۷ ش.

یکی از کتابخانه های جدید التاسیس که در آن نسخه های خطی و عکسی نگهداری می شود و رفته رفته به صورت کتابخانه عمده ای در این زمینه در آمده، کتابخانه مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی است. اخیراً جلد اول فهرست نسخه های خطی این کتابخانه به

همت آقای احمد منزوی تدوین و منتشر گردیده که اختصاص به مجموعه اهدایی شادروان سلطانعلی سلطانی^۲ دارد. مجموعه سلطانی در ۴ خرداد ۱۳۶۸ به کتابخانه این مرکز اهدا شد و شامل ۲۴۴۵ کتاب چاپی و ۵۲۸ نسخه خطی است که ۱۲۵۰ عنوان کتاب و رساله کوچک و بزرگ را در برمی گیرد.

در این فهرست مجموع ۵۲۶ نسخه خطی مرحوم سلطانی بدین اسلوب معرفی گردیده است:

معرفی کتابها به ترتیب الفبایی عناوین کتب صورت گرفته و به همین جهت نسخه هایی که دارای چند کتاب

هستند، یک بار با عنوان مجموعه معرفی گردیده اند، و بار دیگر تک تک کتابها در عنوانهای مربوط به خود تکرار شده اند. از جمله نوآوریهای این فهرست، آوانگاری عناوین کتابهاست که در فهرس نسخه های خطی چاپ ایران تاکنون سابقه نداشته؛ همچنین آوردن معادلهای میلادی سال درگذشت مؤلفان نیز در این فهرست از جمله کارهایی است که در فهرس ایران کمتر اعمال می شد و نیز ذکر نوع کاغذ و خصوصیات مربوط به آن و ذکر مآخذ کتابشناسی از جمله کارهایی می باشد که به اهمیت این فهرست افزوده است.

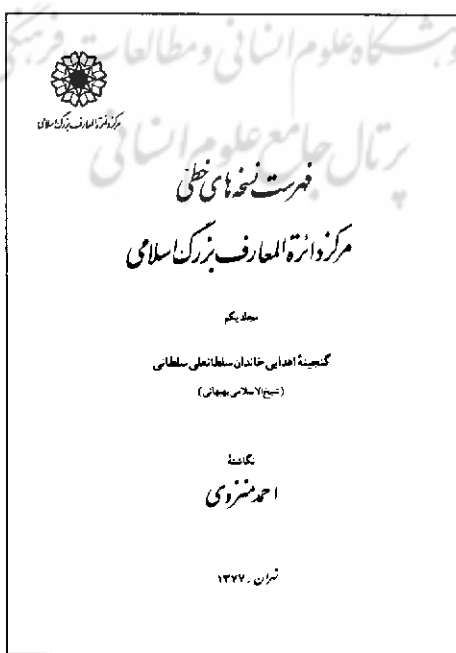
در پایان نیز شش فهرست (مؤلفان، کاتبان، موضوع، مهرها، نام کسان و نام جایها) به این کتاب اضافه شده که فهرست مهرها یکی از ویژگیهای آن است و جا داشت که فهرست آغاز کتابها نیز اضافه شود که کمک شایانی در شناسایی نسخه های مجهول می نماید و تاکنون در فهرس ایران این امر رعایت نشده و فقط در فهرست نسخه های خطی فارسی، جلد چهارم، آقای منزوی برای سرآغاز منظومه این فهرست را تنظیم نموده اند که محققان می دانند تاکنون چه کمکهای شایانی این فهرست به شناسایی منظومه و مثنویهای مجهول نموده است.

در پایان این فهرست نیز عکسهایی از آغاز و انجام نسخه های مهم اضافه شده و شناسنامه فهرست به انگلیسی در دو صفحه آمده است. نگارنده در اثنای مطالعه این فهرست مطالبی یادداشت نموده که شاید خالی از فایده نباشد:

۱. ص ۴۴، تجارب شهریاری، این کتاب گزیده و ترجمه ای از سرالاسرار محمد بن زکریای رازی می باشد و در سال ۱۳۴۳ ش با تصحیح مرحوم محمد تقی دانش پزوه همراه با سرالاسرار در تهران منتشر شده است. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی ۱۶۳، ۳۶.

۲. ص ۴۷، تحفه درویش تألیف میرزا محمد اخباری نیشابوری، نسخه دیگری از این رساله در کتابخانه آستانه حضرت معصومه (ع) در قم موجود است، ۱۵۴، ۲، رقم ۵۳۱.

۳. ص ۶۴، تنبیهات المنجمین از ملامظفر بن محمد قاسم گنابادی. وی منجم شاه عباس اول بوده است. اخیراً ریچ الی بیگ به خط همین ملامظفر را در یکی از کتابخانه ها ملاحظه کردم؛ با خطی زیبا و

فهرست نسخه‌های خطی مرکز احیاء میراث اسلامی

نگارش

سید رحیمی شکری

بسیار ماهرانه تحریر شده بود - که در مقاله‌ای جداگانه به معرفی آن اقدام خواهد شد. ملامظفر، آن را در سال ۹۹۵ در موطن خود جنابذ تحریر کرده است. پس از ملامظفر، پسران وی حاشیه‌هایی عالمانه بر آن افزوده‌اند که از آن بر می‌آید منجمی در خاندان وی تا چند سالی باقی مانده است. اسامی فرزندان و نوادگان وی که در این رنج آمده عبارتند از: محمد شفیع و محمد تقی فرزندان ملامظفر، محمد صادق فرزند محمد تقی فرزند ملامظفر. محمد حسین منجم فرزند محمد صادق فرزند محمد تقی فرزند ملامظفر، با این توضیحات به نظر می‌رسد رساله‌ای که در این فهرست ص ۶۲

با عنوان تقویم سال ۱۱۰۷ تألیف محمد حسین منجم گنابادی فرزند ابوالحسن منجم معرفی شده، گویا از نوادگان ملامظفر بوده که مانند اسلاف خود منجم دربار صفوی بود.

۴. ص ۱۰۵، دستور به شروط از قوام شیرازی، رساله دیگری در شروط به فارسی محمد بن محمد درستی کازرونی از عالمان قرن ۹ در فهرست مجلس ۱۳۲۵ به شماره ۷۶۱۲ معرفی گردیده که در سال ۸۷۴ تحریر شده و با نسخه حاضر بی ارتباط نباید باشد. در این باره به کشف الظنون ۱۰۴۵، ۲ و فقه هزار و چهار صد ساله اسلامی در زبان فارسی، دانش پژوه، ص ۱۷۴-۱۷۶ مراجعه شود. ۵. ص ۱۵۶، شرح متنی در اصول فقه از صدرالدین محمد بن

پی نوشت:

۱. شرح الصدور فی حقایق الامور، سید محمد صدرا الصدوری قزوینی؛ ص ۱۰، برای شرح حال محمد یحیی قزوینی به طبقات اعلام الشیعه (الکواکب المنتشرة فی القرن الثانی بعد العشره)، شیخ آغا بزرگ تهرانی، ص ۸۱۹ رجوع شود.

۲. روان شاد میرزا سلطانعلی شیخ الاسلامی سلطانی بهبهانی در ۱۲۷۸ ش در خانه میرزا محمد ملقب به شیخ الاسلام در بهبهان پا به عرصه وجود گذاشت. سلطانعلی تحصیلات خود را در بهبهان و سپس در شیراز و بعد از آن در تهران به پایان برد. او

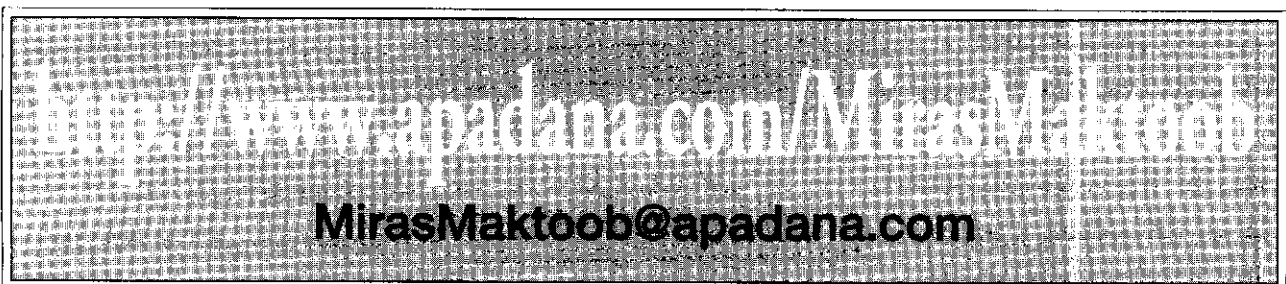
محمد مدعو به باقر قمی، این کتاب شرح الوافیة مولی عبدالله بشروی تونی (متوفای ۱۰۱۷ ق) می‌باشد که صدرالدین محمد قمی شرح کرده است. رجوع شود به: فهرست مجلس ۳۶۴، ۲۵ و الذریعه ۱۴، ۱۶۶.

ص ۲۳۸، مفتاح التمدن فی سیاسة المدن از میرزا محمد معین الاسلام بهبهانی، در کتابخانه حضرت آیه الله مرعشی رساله‌ای به شماره ۶۶۴۶ و با عنوان منهج تمدن و مفتاح ترقی موجود است که به تصحیح صدیق گرامی، منصور دادش نژاد از روی همان نسخه تصحیح و در سالنامه میراث اسلامی ایران، دفتر دوم ص ۱۳۸-۷۳ به چاپ رسیده است. تاریخ

تحریر آن سال ۱۲۹۷ و تاریخ تألیف ۱۲۹۲ است و مؤلف در آن رساله، آن جلد اول معرفی کرده که جلدهای بعدی به دنبال دارد. به احتمال زیاد آن رساله گویا یکی دیگر از سلسله نگار شهای معین الاسلام بهبهانی است که دست حوادث آل را به کتابخانه آیت الله مرعشی کشانده امید است که با تحقیق به رشته ای امر روشن گردد. ۷. ص ۲۵۵، الناقل، نسخه دیگری از این کتاب در کتابخانه مجلس در شماره ۱۲۵۷۶ (فهرست ۱۲۴، ۳۶) و نسخه دیگری در کتابخانه حضرت آیت الله مرعشی به شماره ۱۹۸ (فهرست ۱۴۱۴، ۶) موجود است و در هیچ یک نام مؤلف ذکر نشده است.

چندین دوره نماینده مجلس بود اما عملاً بیشتر توان خود را صرف تحقیق و مطالعه و جمع‌آوری نسخه‌های خطی و کتابهای ارزشمند نمود. وی عاقبت در ۱۲ خرداد ۱۳۵۱ در بستر بیماری دارفانی را وداع گفت. نقل از مقدمه فهرست، ص ده با تلخیص.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

MirasMaktoob@apadana.com